

pravo nema mjesta i gdje za nju nema potrebe. Ali, s druge strane, mislim da bi ipak bilo pretjerano kada bismo se oštro okomili na takav lik i onda kad joj pisac s određenim opravdanjem želi dati nijansu značenja što nije posve identično sa značenjem *objasniti* i *razjasniti*. (Neki nalaze nijansu razlike u značenju između *objasniti* i *razjasniti*, ali mislim da sada ne bi trebalo o tome raspravljati.)

Zlatko Vince

DIESELOV ILI DIZELSKI MOTOR

Od brodogradilišta iz Pule dobili smo dopis u kojem nas pitaju što je pravilno: *dizel motor*, *dizel-motor* ili *dizelski motor*. Kažu da oni upotrebljavaju *dizel motor*, a Jugoturbina iz Karlovca u nazivu radi bližega označavanja svoga rada objašnjava da je »Tvornica turbina i dizelskih motora«.

Kad smo primili dopis, zamolili smo kolegu Marka Lukendu da prouči to pitanje i napiše odgovor. Kad je on to učinio, došao je do zaključka da treba biti *Dieselov motor*. Upozorili smo ga da valja uzeti u obzir i rješenje *dizelski motor*, ali je on to odbio smatrajući da to nije u skladu s jezičnim sustavom. Njegovo smo mišljenje objavili u 2. broju prošloga godišta s nakanom da u jednom od idućih brojeva Jezika jasno kažemo kako to nije jedino rješenje.

Preuzevši na sebe tu obvezu, moram odmah reći da se slažem s Lukendom u tome da u mnoštvu naziva većinu treba napustiti pa i polusloženicu *dizel-motor* i (stranu) složenicu *dizelmotor* jer postoje bolja rješenja pa o tome ne treba više raspravljati. Kao problem ostaje *Dieselov motor* ili *dizelski motor*.

Slažem se s Lukendom da je *Dieselov motor* pravilno. Da je takva praksa općenita i bar pretežna, ne bismo ništa imali protiv toga, ali kad nije, ne smije se olako tvrditi da je *dizelski motor* pogrešno. Lukenda misli da jest zato što je posrijedi izum pa daje pravilo:

»Prema tome, ako se radi o *izumu* koji pripada određenoj osobi, valja upo-

trijebiti naziv s pridjevom na *-ov/ev, -in*. Ako se pak radi o nečemu što nije *izum* te osobe, što izvorno ne pripada njoj, nego označuje nešto što je u kakvu širem odnosu prema toj osobi, valja upotrijebiti pridjev na *-ski*.« (Str. 58.)

Pravilo je jednostavno i lijepo zvuči kad bi tako bilo sa svim nazivima koji se tiču izumâ i kad bi granica izumâ bila čvrsta i kad se pridjevi sa *-ski* ne bi mogli tvoriti od prezimenâ. Ali kad se ta mogućnost dopušta već samim pravilom, odmah se postavlja pitanje zašto ne bi mogao doći i pridjev sa *-ski* u počast izumitelju. Imamo i takvu praksu i takve analogije: *dekoviljski kolosijek* (po imenu izumitelja: Décauville) (Klaičev RSR), *galvanski članak*, »*galvanska struja* (po fizičaru L. Galvaniju)« (Opća enc. LZ, 3. knj. Zagreb, 1977, str. 99), »Imenom Galvanija nazvane su istosmjernje el. struje (galvanske struje), različiti el. aparati i procesi« (isto), *rendgenske zrake*, *rendgenska cijev*. U Enciklopediji LZ s. v. *rendgenske zrake* (5. knj., Zagreb, MCLXIX, str. 438) piše: »... otkrio je 1895. W. C. Röntgen novu vrstu zrakâ i nazvao ih *x-zrakama*, jer mu je njihova priroda bila potpuno nepoznata. Njemu su u čast te zrake kasnije nazvane *rendgenske zrake*.«

To je jedno. A drugo je, važnije, što vlastita imenica može postati i opća pa se tvorbeni odnos mijenja.

Od prezimenâ nisu, istina, u hrvatskom jeziku obični pridjevi izvedeni sufiksom *-ski*, ali ih ima (usp. S. Babić, Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku, Rad JAZU, 344, Zagreb, 1966, str. 118), a kad prezimena postanu opći pojmovi, tada su takvi pridjevi sasvim normalni. Da to osvijetlimo, valja se podsjetiti pridjeva *Herkulov* i *Don Juanov* od imenice *Herkul* i *Don Juan*, ali kad te imenice postanu opće, kad prva znači 'snažan čovjek', a druga 'zavodnik' (ženâ), tada to više nisu vlastita imena, nego opće imenice pa se pišu, a katkada i govore drugačije: *herkul*, *donžuan* i od njih su onda normalni pridjevi *herkulski*, *donžuanski*:

Sunce pali. Baš ispod balkona
U sjenici kćerka mu Pomona,
Iz prikrajka kradom pogledava
Na herkulska leđa roba Clava.

V. Vidrić, Pomona

On je ... donžuanski tiranizirao te
ružne, skiljave djevojčice (M. Krleža,
Glembajevi, Zagreb, 1954, 184).

Kao što je *rendgen* postao opći pojam, pa se svi odnosi izriču pridjevom sa *-ski*: *rendgenske zrake*, *rendgenska cijev*, *rendgenski (dijagnostički) aparat*, *rendgensko zračenje*, *rendgenski pregled*, tako je i *dizel* postao opći pojam. Već u njemačkom jeziku motor jednostavno naziva (*der*) *Diesel* (usp. npr. G. Wahrig, Deutsches Wörterbuch, Gütersloh, 1968, str. 898). Težnja prema poopćavanju, kako tu pojavu naziva M. Lukenda, tako je snažna u ovakvim slučajevima da je sasvim razumljiva i sasvim normalna jezična pojava pa se to poopćenje moglo zbiti i u našem jeziku, a kako tek ne bi kad je *Diesel* postao opći pojam i u jeziku izumitelja. (Mislim da time slava ni *Dieselu* kao ni *Röntgenu* nije nimalo umanjena.) A kad se to u jeziku često događa i kad se sa spomenutim pojmom i dogodilo, onda je potpuno razumljiv i prihvatljiv i pridjev na *-ski*.

Što se samoga motora tiče, on se može zvati i *Dieselov motor* jer pripada skupini *Derijev motor*, *Ottov motor*, *Wankelov motor* ..., ali je sasvim pravilno i *dizelski motor* jer je tako najbolje preuzeta tuđica *dizel*, *dizelmotor* i time pripada skupini *dizelski stroj*, *dizelsko ulje*, *dizelska lokomotiva*, *dizelski kamion* ...

Marko Lukenda zna za poopćenje vlastitih imenica, ali to ne uzima u obzir, inzistira samo na analogijama koje idu u prilog njegovoj tezi.

Praksa je od dva moguća i jezično opravdana naziva jedan izrazito zanemara, *Dieselov motor*, pa joj ga ne treba nametati kad i drugi ima svoje puno opravdanje.

Stjepan Babić

PJEŠČENIK, PJEŠČAR, PJEŠCAR, PJEŠČENJAK ili PJEŠCENJAK?

Ovih pet naziva za vrstu stijene nalazimo u mnogim djelima koja su do danas napisali hrvatski znanstvenici, među njima i jezikoslovci (ponajprije neki autori rječnika). To su nazivi za *taložnu ili sedimentnu stijenu koja je nastala sljepljivanjem zrnaca pijeska i nekih mineralnih tvari*.^{*} Ako se na ovome mjestu osvrćem na ovu stijenu onda želim nešto reći o njezinom nazivu ili terminu kao sastavnici našega znanstvenog jezika. Vjerujem da će svaki naš obrazovaniji čovjek priznati da je pet naziva za takvu stijenu, bili oni istoznačnice, »istoznačnice« ili dublete, u našem jeziku previše. I ovaj nam primjer može poslužiti kao dokaz opstojnosti nesređenosti u našoj znanstvenoj terminologiji. Za takvo stanje ne bi imalo smisla pojedine pisce prozivati ili ih na odgovornost pozivati. Naime, u hrvatskom jeziku i mnoge okolnosti objektivne naravi znatno su pridonosile takvoj nesređenosti. Na ovome ću mjestu iznijeti samo neke znanstveno-jezične činjenice o kojima naši jezikoslovci i nejezikoslovci mogu razmišljati i o njima izreći svoje mišljenje ili svoje uvjerenje.

a) Naziv *pješčenik* nalazimo u djelima hrvatskih pisaca/znanstvenika iz XIX. stoljeća; možda bismo ga mogli naći i u radovima iz još starijeg vremena (?). Međutim, bitno je da najveći broj suvremenih hrvatskih znanstvenika takav lik naziva nije prihvatilo. Ipak bi nas mogla zabrinuti pojava lika *pješčenik* u nekim našim srednjoškolskim zemljopisnim udžbenicima.

b) Naziv *pješčar* je ijekavizirani ili »pohrvaćeni« lik naziva *peščar*, tipičan za znanstveni jezik kao granu srpskoga književnog jezika. Takav se lik naziva za istaknutu taložnu stijenu u hrvatsku literaturu počeo uvlačiti u vrijeme između prvoga i drugog svjetskog rata. Što

* Narav i jezik *Jezička* od mene zahtijevaju da za takvu taložnu ili sedimentnu stijenu dajem ovakvu znanstveno pojednostavljenu definiciju.